

Поєдинок В. В.,

доктор юридичних наук, доцент кафедри господарського права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВИЛА ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

Анотація. У статті розглядаються теоретичні питання визначення країни походження товару. Проводиться порівняльний аналіз основних методів визначення країни походження з точки зору їх ефективності та відповідності інтересам суб'єктів господарювання.

Ключові слова: тарифне регулювання, країна походження, істотна трансформація, адвалорна частка, тарифна класифікація.

Постановка проблеми. Країна походження товару як елемент тарифного регулювання ЗЕД визначається з метою застосування тарифних та нетарифних заходів регулювання ввезення товару на митну територію України та вивезення товару з цієї території, а також забезпечення обліку товарів у статистиці зовнішньої торгівлі. Правила визначення походження товарів є важливою частиною торговельних правил, оскільки існує ряд заходів, які ставлять країни, що експортують товари, у нерівне становище, як-от: квоти, преференційні тарифи, антидемпінгові та компенсаційні заходи тощо. Визначення походження товару ускладнюється в умовах глобалізації виробництва, коли продукт може піддаватися переробці в декількох країнах, доки буде готовий для пропонування на ринку.

Стан дослідження. Питання визначення країни походження традиційно розглядаються в економічній літературі [1–3], а також у літературі з *митного права*. Все більше визнання одержує точка зору, відповідно до якої митне право є самостійною комплексною галуззю права. Цієї думки притримуються такі дослідники проблем митного права, як С.В. Додін, Ф.Л. Жорін, С.В. Ківалов, В.Я. Настюк, Р.Б. Шишка, М.Г. Шульга та ін. [4]. При цьому до груп суспільних відносин, які охоплює предмет регулювання митного права, належать, зокрема, відносини в сфері митно-тарифного регулювання. Зазначені відносини цілком правомірно розглядати як господарсько-правові, оскільки тарифне регулювання належить до економічних методів державного регулювання господарської діяльності. З господарсько-правової точки зору методи визначення країни походження як елемент тарифного регулювання виступає інструментом впливу на економічні інтереси суб'єктів ЗЕД, який може набувати характеру як стимулу, так і бар'єра щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Метою статті є порівняльне дослідження основних методів визначення країни походження з точки зору їх ефективності та відповідності інтересам суб'єктів господарювання.

Викладення основного матеріалу. ГАТТ [5] не містить спеціальних правил, що регулювали б визначення країни походження товарів у міжнародній комерції. Кожна договірна Сторона була вільною у визначенні власних правил походження і могла навіть мати у своєму розпорядженні декілька наборів правил залежно від конкретних цілей регулювання. Однак наприкінці 1980-х років події в трьох важливих сферах привернули більшу увагу до проблем, пов'язаних з правилами походження:

– по-перше, широке використання угод про преференційну торгівлю, у тому числі регіональних угод, з їхніми різними правилами походження;

– по-друге, збільшення числа спорів про походження;

– по-третє, посилення використання антидемпінгових законів та відповідні звинувачення в обході антидемпінгових мит шляхом використання третіх країн [6, с. 4].

Це спонукало учасників Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів в рамках ГАТТ звернутися до вирішення питання правил походження, в результаті чого була прийнята Угода про правила походження [7]. Ця Угода має на меті гармонізацію неpreferenційних правил походження і забезпечення того, щоб правила визначення походження самі по собі не створювали невинуватих перепон для торгівлі.

Угодою встановлена робоча програма з гармонізації правил визначення походження, до завершення якої (тобто до вступу в силу нових гармонізованих правил, чого не відбулося й понині) Члени СОТ повинні забезпечити наступне:

а) коли вони встановлюватимуть адміністративні правила загального застосування, вимоги, що підлягають виконанню, повинні бути чітко сформульовані;

б) правила визначення походження не використовуватимуться прямо чи непрямо як інструменти торговельної політики;

в) правила визначення походження самі по собі не повинні здійснювати обмежувального, спотворюючого або руйнівного впливу на міжнародну торгівлю. Вони не повинні накладати невинуватих жорстких вимог або вимагати виконання певної умови, яка не стосується виробництва чи переробки як основи для визначення країни походження;

г) правила визначення походження, які Члени застосовують до імпортованих або експортованих товарів, не повинні бути більш жорсткими, ніж ті правила, що вони застосовують для визначення того, чи є товар вітчизняним, і не повинні бути різними для окремих Членів СОТ;

е) правила визначення походження повинні застосовуватися послідовно, однаково, об'єктивно і розумно;

ф) правила походження повинні базуватися на позитивному критерії. Ознаки, які не встановлюють походження (негативний критерій), дозволяється застосовувати для пояснення позитивного критерію або в окремих випадках, коли визначення походження на основі позитивного критерію не є необхідним.

В Україні регулювання питань визначення походження здійснюється відповідно до глави 6 Митного кодексу (МК) України від 13.03.2012 року Відповідно до ч. 2 ст. 36 МК України країною походження товару вважається країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв, встановлених цим Кодексом. Під країною походження товару можуть розумітися група країн, митні союзи країн, регіон чи частина країни, якщо є необхідність їх виділення з метою визначення походження товару (ч. 3 ст. 36).

Коли товар повністю отримується або виробляється в одній країні, визначити його походження відносно легко. Труднощі з'являються при визначенні походження товару, який виробля-

ється, збирається або використовує матеріали походження більш як з однієї країни. У світовій практиці існує щонайменше чотири *методи* або *критерії визначення країни походження* товару, який виробляється, збирається або використовує матеріали походження більш як з однієї країни:

- 1) правило істотної трансформації;
- 2) тест на додану вартість (критерій адвалорного відсотка);
- 3) перерахування особливих виробничих або переробних операцій, з якими пов'язується або не пов'язується походження;
- 4) вимога певної зміни у тарифній класифікації [6, с. 9].

Який би метод не використовувався, усі вони мають на меті запобігання тому, щоб походження визначалося за простими складальними та пакувальними операціями. Разом з тим, кожен із зазначених методів має притаманні саме йому переваги і недоліки.

Традиційне *правило істотної трансформації* встановлює, що товар походить з останньої країни, де він виник з певного процесу з «відмітною назвою, властивостями або використанням». Для істотної трансформації товару потрібно більше, ніж просто зміни в одиниці; вона вимагає перетворення одиниці в «нову і відмінну одиницю», що має «відмінну назву, властивості або використання».

Правило істотної трансформації втілює суть правил походження в простій, стислій формі. Для того, щоб товар походив з конкретної країни, він повинен бути істотно перетворений там. Для запобігання тому, щоб товар мав декілька країн походження, він вважається товаром тієї країни, де він піддавався істотній трансформації востаннє. Гнучкість стандарту дозволяє йому розвиватися, щоб відповідати технологічним змінам, однак ця гнучкість може призвести й до непослідовного визначення походження, що підриває впевненість, необхідну для стратегічного планування на підприємствах.

Правило істотної трансформації надає митним органам та судам значний рівень гнучкості у пристосуванні цього правила до конкретних обставин з метою недопущення обходу закону. По мірі того, як зростає обсяг тарифних та нетарифних обмежень, які стосуються несприятливих визначень походження, усе більше компаній намагатимуться маніпулювати законодавчими правилами походження, прагнути обійти мету закону, формально підпорядковуючись його букві. Гнучкість стандарту істотної трансформації дозволяє країнам вийти за межі форми трансакції для з'ясування того, чи справді відбулося істотне перетворення.

Разом з тим, невизначеність зазначеного стандарту та гнучкість у його застосуванні можуть призводити до непередбачуваних, зовні довільних наслідків, особливо, коли правило істотної трансформації застосовується по-різному для різноманітних цілей (так, митні органи та суди можуть вживати більших зусиль для визначення справжнього походження товару для застосування преференційних або обмежувальних торговельних дисциплін, аніж для цілей маркування походження, відтак непослідовність не обов'язково є знаком упередженої політики).

У підсумку, стандарт істотної трансформації має багато переваг, включаючи його гнучкість, здатність до еволюції з плином часу та розвиток через застосування до конкретних фактів у спорах, де представлені зацікавлені сторони. Однак, ці переваги водночас є коренем його недоліків: непослідовного застосування, дискреційної природи та суттєвих витрат на визначення походження. Прийняття або відкидання істотної трансформації як методу визначення походження залежить від того, який принцип цінується більше: гнучкість або визначеність. Тим часом як суб'єкти ЗЕД потребують більш об'єктивних, пе-

редбачуваних та простих у застосуванні правил, стандарт істотної трансформації повинен використовуватися як мотивуючий принцип в основі розвитку та триваючого покращення більш чітких, точних правил походження, оскільки він відображає суть визначення походження у простий, стислий спосіб.

Тест на додану вартість (критерій адвалорного відсотка) визначає ступінь трансформації, необхідний для встановлення походження товару, через мінімальний відсоток вартості, який повинен створюватися у країні походження або максимальний відсоток вартості, який може припадати на імпорتنі комплектуючі й матеріали. Якщо відповідний відсоток не досягнений (або перевищений), останній виробничий процес не надаватиме походження. За умови, якщо визначення походження здійснюється для неpreferenційних цілей, тоді вважатиметься, що товар походить з попередньої країни; якщо ж для preferenційних цілей, то подальше визначення походження не здійснюватиметься (тільки якщо попередня країна так само не користується перевагами від preferenційної торговельної угоди з країною, що імпортує).

Тим часом як метод доданої вартості часто хвалять за його простоту та точність, на практиці він дуже далекий від цього. Насправді тест доданої вартості є дуже незадовільним методом визначення походження. Насамперед, зазначений тест генерує істотні витрати дотримання для компаній. Виконання його вимог може виявитися дуже дорогим і складним, особливо якщо правила вимагають відстеження вартості конкретних частин і матеріалів. У цьому разі виробник складного товару повинен підтримувати обтяжливу систему складського і бухгалтерського обліку для забезпечення того, що конкретні товари містять певні локальні компоненти за конкретними вартостями. Для компаній часто дешевше не намагатися відповідати вимогам до доданої вартості, відмовитися від торговельних preferenцій і платити мито за ставкою режиму найбільшого сприяння, коли товар є результатом складних виробничих операцій або коли товар у будь-якому разі не стикається з високими тарифними або нетарифними бар'єрами.

Також тест на додану вартість генерує значну невизначеність для компаній. Оскільки цей тест ігнорує валютний ризик і коливання цін на сировину, статус товарів може змінюватися щодня, по мірі коливань курсів валют або цін на сировину, якщо тільки компанія не зможе отримати зобов'язуючий авансовий припис від митних органів. До того ж, походження ідентичних товарів може змінюватися з кожною країною-імпортером у залежності від обмінного курсу між валютою країни-імпортера і валютою країни обробки.

Крім того, тест на додану вартість призводить до суперечливих результатів для подібних продуктів, оскільки країни розраховують кількість доданої вартості по-різному. Наприклад, різні країни включають різні обсяги транспортних витрат у «продажні ціни» товарів, формуючи тим самим різні ціни продажу для тих самих товарів.

Нарешті, тест на додану вартість неприйнятний для низьковартісних виробничих операцій, хоч вони можуть бути більш ефективними, ніж високовитратні. Зазначений тест залишає у програту працевіткі виробництва у країнах з низькою вартістю праці, капіталомісткі виробництва у країнах з низькою вартістю ресурсів. Оскільки капітал є більш мобільним, аніж робоча сила та сировинні ресурси, різниця у вартості робочої сили та сировини між країнами більш значна, ніж різниця у вартості капіталу, тож тест на додану вартість дискримінує менш розвинені країни, чії конкурентні переваги стосуються насамперед дешевої робочої сили і сировини.

У підсумку, завдяки відмінностям у методах обчислення, коливанням вартості та значним витратам на дотримання, тест доданої вартості не є задовільним методом визначення країни походження.

Тест на особливі виробничі процеси, відомий також як технічний тест, визначає певні виробничі та постачальні процеси, які надають (позитивний тест) або не надають (негативний тест) походження.

Тест на виробничі процеси може слугувати корисним додатковим тестом, оскільки він легко пристосовується для цілей вирішення конкретної ситуації у чіткій, точній спосіб. Тим не менше, він не є задовільним первинним тестом на походження, тому що було б вкрай складно, якщо не неможливо, визначити технічний тест для величезної кількості виробів і постійно оновлювати ці правила для нових товарів і технологічних досягнень у виробництві. По-друге, такий процес визначення походження буде дуже сприйнятливим до використання його галузевими лобістськими групами, оскільки розробникам та адміністраторам правил доведеться покладатися на промисловість для отримання інформації, та, оскільки тест виражатиметься в технічних термінах, його зміст буде прихований від громадськості. Наприклад, Регламент Європейської комісії 288/89 про визначення походження інтегральних мікросхем встановив, що походження присвоюється товару, коли він піддається процесу дифузії. Однак дифузія завжди супроводжується процесами збирання і тестування, які є більш трудомісткими і які можуть створювати більшу додану вартість, ніж дифузія. Це технічне правило стосовно конкретного товару було прийняте тому, що виробники інтегральних мікросхем ЄС проводили процес дифузії в ЄС, після чого відбувалося складання і тестування в третій країні, тим часом як японські виробники інтегральних мікросхем збирали і тестували їх в ЄС. Таким чином, це правило привласнило походження з ЄС товарам європейських виробників, тим часом як у походженні з ЄС було відмовлено товарам, виробленим японськими виробниками, тим самим дозволяючи інтегральним мікросхемам, виробленим компаніями ЄС, конкурувати у торгівлі на більш вигідних умовах, ніж виробленим японцями [8, с. 55, 66].

Крім того, технічний тест є жорстким тестом, вимоги якого можуть бути задоволені, тим часом як ігноруватиметься основоположна концепція істотної трансформації. Спроби вирішити цю проблему призводитимуть до проведення детальних фактичних перевірок, що, у свою чергу, створюватиме ту саму невизначеність, якої прагне уникнути технічний тест.

Нарешті, негативні технічні тести залишають велику сіру зону, оскільки вони лише окреслюють, які процеси не надають походження. Наприклад, Регламент Європейської комісії 2071/89 про визначення походження копіювальних пристроїв визначив, що встановлення оптичної системи в копіювальній апаратурі не надаватиме походження, але не пояснив, які операції надавали б походження. Ця норма була розроблена спеціально для того, щоб заперечувати походження з США копіїв, зібраних у США японською корпорацією Ricoh. Зазначені копіювальні апарати містили імпортовані японські оптичні системи, і, отже, мали розглядатися як японські за походженням. Оскільки на копії Ricoh з Японії були введені антидемпінгові мита, ті копіювальні апарати, які були зібрані в США, також потрапили під дію зазначених мит [8, с. 66–67].

Метод змін у тарифній класифікації встановлює походження товару, визначаючи, яка зміна у тарифній класифікації за Гармонізованою системою опису і кодування товарів («Гармонізована система») вимагається для того, щоб надати походження.

У той час як Гармонізована система відображає найбільш сучасну і досконалу систему тарифної класифікації, вона не є нічим більшим – це система, яка розроблялася передусім для подвійної цілі класифікації товарів і збирання статистичних даних. Оскільки вона не призначена для використання у визначенні походження, зміни у класифікації не завжди є доцільним або ефективним тестом на походження. Таким чином, правила визначення походження, засновані на змінах тарифної класифікації, повинні бути доповнені переліком винятків, які описують, коли достатня трансформація відбулася, незважаючи на відсутність змін у тарифній класифікації, коли зміна в класифікації не є достатньою, і які процеси не є достатніми, щоб надати походження, навіть якщо вони ведуть до зміни тарифної класифікації. Ці додаткові тести, засновані на критеріях виробничих процесів та доданої вартості, знову привносять асоційовані з ними проблеми, хоч і в меншому масштабі, ніж якби ці тести були основними. Крім того, як самі правила, так і списки винятків з них повинні постійно оновлюватися, щоб відобразити появу нових товарів і технологічні досягнення.

Метод змін у тарифній класифікації концептуально простий і легкий у застосуванні, відколи товар класифікований. Оскільки Гармонізована система вже використовується для класифікації 90% товарів у міжнародній торгівлі, митні органи, експортери, імпортери та виробники знайомі з нею і успішно застосовують. Проте класифікація товару може призвести до проблем, оскільки товари не завжди класифікуються на одноманітній основі, незважаючи на значні зусилля Комітету з Гармонізованої системи.

Тим часом, як може здатися, що критерій зміни у тарифній класифікації, який використовує Гармонізовану систему як основоположну номенклатуру, подаватиме результати в одноманітному визначенні походження, позаяк всі країни використовують цю номенклатуру, це не так, оскільки кожна країна може вільно класифікувати товари так, як вона вважає за потрібне.

Згідно з МК України (ч. 2 ст. 40) критеріями достатньої переробки є:

- 1) виконання виробничих або технологічних операцій, за результатами яких змінюється класифікаційний код товару згідно з УКТЗЕД на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків;
- 2) зміна вартості товару в результаті його переробки, коли відсоткова частка вартості використаних матеріалів або доданої вартості досягає фіксованої частки у вартості кінцевого товару (правило адвалорної частки);
- 3) виконання виробничих та/або технологічних операцій, які в результаті переробки товару не ведуть до зміни його класифікаційного коду згідно з УКТЗЕД або вартості згідно з правилом адвалорної частки, але з дотриманням певних умов вважаються достатніми для визнання товару походженням із тієї країни, де такі операції мали місце.

Якщо стосовно конкретного товару такі критерії достатньої переробки, як правило адвалорної частки та виконання виробничих і технологічних операцій, не встановлено, то застосовується правило, згідно з яким товар вважається підданим достатній переробці, якщо в результаті його переробки змінено класифікаційний код товару згідно з УКТЗЕД на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків.

Висновки. У законодавстві України з-поміж відомих світовій практиці чотирьох критеріїв визначення походження встановлених три: зміна у тарифній класифікації (правило за замовчуванням), адвалорна частка та особливий виробничий процес (встановлюються стосовно конкретних товарів). Правило істотної трансформації як загальне не використовується, хоч, як було показано вище, саме це правило найкраще втілює

саму суть концепції походження. Можна припустити, що законодавець України віддав перевагу формальним критеріям визначення походження, щоб уникнути оціночного елемента у визначенні походження, однак, як зазначалося, усі формальні критерії (особливо критерій адвалорної частки) мають іманентні недоліки, які можуть переважати над перевагами. Тому вважаємо, що переорієнтація вітчизняної системи визначення походження на правило істотної трансформації є перспективним напрямком реформування тарифного регулювання в Україні.

Література:

1. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О.П. Гребельник. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.
2. Карамбович І.М. Митна система та її роль в регулюванні зовнішньої торгівлі України / І.М. Карамбович. – Дніпропетровськ, 2009. – 281 с.
3. Рум'янцев А.П. Зовнішньоекономічна діяльність : [навч. посібник] / А.П. Рум'янцев, Н.С. Рум'янцева. – К. : ЦУЛ, 2012. – 296 с.
4. Комзюк В.Т. Місце митного права у правовій системі України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : visnyk.univd.edu.ua/...9538
5. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 30 жовтня 1947 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.
6. Weiler J.H.H. International and Regional Trade Law: The Law of the WTO. Unit III: Rules of Origin / J.H.H. Weiler, S. Cho & I. Feichtner : [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.jeanmonnet.org/.../rulesoforigin.pdf>
7. Угода про правила визначення походження // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.
8. Vermulst E. European Community Rules of Origin as Commercial Policy Instruments / E. Vermulst, P.Waer : [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.vvgeb-law.com/...Instruments.pdf>

Поєдинок В. В. Правила походження как элемент тарифного регулирования ВЭД

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические проблемы определения страны происхождения товара. Проводится сравнительный анализ основных методов определения страны происхождения с точки зрения их эффективности и соответствия интересам субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: Тарифное регулирование, страна происхождения, существенная трансформация, адвалорная доля, тарифная классификация.

Poiedynok V. Rules of origin as an element of tariff regulation of foreign economic activity.

Summary. The article deals with the theoretical issues of the country of origin definition. A comparative analysis of major methods of the country of origin definition is performed from the perspective of their effectiveness and conformity to economic agents' interests.

Key words: tariff regulation, country of origin, substantial transformation, ad valorem share, tariff classification.